

شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاس‌های درسی به صورت مجازی دوره اول ابتدایی منطقه تبادلگان مشهد

فرزانه اخلاقی^۱، رسول شوکتیان^۲، محمدرضا بهرام زاده^۳

کارشناس ارشد علوم تربیتی، خراسان رضوی

farzanehakhlaghi68@gmail.com

۲- کارشناس مدیریت، خراسان رضوی

rasol.shocatian@gmail.com

۳- عضو هیئت علمی موسسه آموزش عالی کاویان. خراسان رضوی PHD مدیریت

bahramzadeh@kavian.ac.ir

چکیده

به دنبال شیوع ویروس کرونا، تعطیلی مدارس و لزوم تداوم آموزش در سال تحصیلی، معلمان ناگزیر از ارائه آموزش در فضای مجازی شدند. لذا این پژوهش با هدف اصلی شناسایی فرصت و تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی با رویکرد کیفی و به روش پدیدارنگاری انجام شد. مشارکت‌کننده‌های این پژوهش معلمان مدارس دوره اول ابتدایی منطقه تبادلگان مشهد بودند؛ که بر اساس اشباع نظری 13 نفر به شیوه نمونه‌گیری مبتنی بر هدف انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات استفاده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته عمیق بهره گرفته شد. تحلیل مصاحبه‌ها با استفاده از روش کدگذاری انجام گرفت. پس از استخراج و دسته‌بندی موضوعی فرصت‌های دوره‌های مجازی در پنج بعد برنامه درسی، اقتصادی، روان‌شناسی، خانواده و سازمانی و تهدیدهای دوره‌های مجازی در شش بعد برنامه درسی، سازمانی، خانواده، بهداشتی و جسمی، اقتصادی و روان‌شناسی مورد توجه قرار گرفتند. بنابراین با توجه به فرصت‌ها و تهدیدهای دوره‌های مجازی که توسط معلمان بیان گردیده است، طراحی زیرساخت‌های منسجم و اثر بخش جهت تعیین ویژگی عناصر برنامه درسی مطلوب مجازی در دوره اول ابتدایی ضرورت پیدا می‌کند.

واژگان کلیدی: فرصت‌ها، تهدیدها، دوره‌های مجازی، آموزش، کلاس‌های درسی

۱- مقدمه

آموزش و پرورش، یکی از اساسی‌ترین پایگاه‌هایی می‌باشد که مسئولیت تعلیم و تربیت آغازین را در اجتماع بر عهده دارد و اگر قادر بود که عامل‌هایی را وارسی کرد که به افزایش کارآمدی این پایگاه مهم اجتماعی کمک نماید در حقیقت قدمی به سوی ارتقا رفاه اجتماعی افراد جامعه برداشته شده است (سالارزاده و محبوبی، ۱۳۸۸).

۲- ادبیات پژوهش

در حقیقت نظام آموزش و پرورش، الگوی مهم فرهنگی اجتماع و مسئول تعلیم نسل‌های آتی می‌باشد که وظیفه جا به جایی فرهنگ را به نسل‌های آتی را عهده دار است. اکثر دانش‌آموزان در ایران شانس آموزش و تحصیل را در مدرسه‌ها دارند، اما مشکل اساسی، آموزش با درجه‌ای از کیفیت بالا می‌باشد که فراگیران را برای وارد شدن به اجتماع و مراحل پذیرفتن مسئولیت آماده نماید (جلیلی، ۱۳۹۶). بنابراین یکی از اساسی‌ترین چالش‌های هر نظام آموزشی، مساله موفق شدن در تحصیلات است. به صورتی که موفق شدن در هر نظام آموزشی نشان دهنده موفق شدن آن نظام در حوزه دستیابی به اهداف و توجه نمودن به برطرف سازی نیازمندی‌های افراد است. لذا موقعی می‌توان یک نظام آموزشی را کارا و موفق دانست که فراگیران آن در زمان‌های گوناگون از دیدگاه توسعه و رشد تحصیلی در بالاترین رتبه قرار داشته باشند (عالی پور بیرگانی، سحاقی و مریدی، ۱۳۹۴). از اینرو نظام آموزش و پرورش را برداری دو سویه از تعامل بین معلم و شاگرد مشخص میکند (آزمون، ۱۳۹۲).

کلاس درس معلم مکانی است که در آن خدمات بدون حاشیه به فراگیران داده می‌شود تا آنها از لحاظ شخصی و اجتماعی رشد نمایند و به دنباله آن حوزه‌ی رشد سالم، کامل و جامع برای اجتماع حاضر شود و البته در این هدف، شغل معلمی یکی از حرفه‌های سخت لحاظ می‌شود، زیرا که علاوه بر شناخت از دانش خاص، هر معلم باید از هنر و تجارب آموزش هماهنگ با سبک‌های یادگیری فراگیران با لحاظ کردن تفاوت‌های فردی آنها آگاه باشد، بنابراین چالش همه‌ی آموزگاران، خبرگی در اداره کردن مفید و کارآی کلاس به عنوان یکی از مهارت‌های اساسی است لذا روش آموزش به مثابه یک علت مفید و مطلوب و پایه اساسی آموزش است که هم آموزگاران نو پا و جدید و هم معلمان خبره باید همیشه آن را بهبود دهند (جلیلی، ۱۳۹۶). در واقع روش تدریس یک مجموعه تدابیری است که معلم با استفاده از امکانات موجود برای رسیدن به هدفی مشخص مورد استفاده قرار می‌دهد، که نهایتاً منجر به یادگیری در فراگیران شود. کلاس درس فراگیرانی با سبک‌های متفاوت دارد. یک معلم باید از سیستم سبک‌هایی که هر فراگیر برای یادگیری به کار می‌برد اطلاع داشته باشد. معلم باید مشخص کند کدام روش تدریس به نفع یادگیری فراگیر و کدام مضر است (نبویزاده چاکری، ۱۳۹۴).

۲- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق

موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان یکی از هدف‌های اصلی در هر سیستم آموزشی است که دست پیدا کردن به آن‌ها نیازمند آگاهی از علت‌های آن است. نظرهای گوناگونی نیز از سمت اولیا و هم از سوی آموزگاران بر این موضوع است که پژوهش‌هایی که در این زمینه شده است، وجود پیچیده و عظیم این موضوع را بیان می‌کند. موفق شدن و رشد در تحصیل پیامد یک علت نیست بلکه علت‌های گوناگونی در این حوزه موثرند (دهقان و مهدی سراجیان، ۱۳۹۶).

۳- مبانی نظری

آموزش یکی از اثر گذارترین ابزاری است که حوزه‌ی تربیت را آماده می‌کند و اکثر متخصص‌ها، مسلط بودن و خبرگی آموزگاران بر سبک‌های آموزش را یکی از شاخص‌های شایسته بودن آن‌ها بر می‌شمارند، به طوری که که این شاخص‌ها را بر دیگر شاخص‌های آموزگاران برتری می‌دهند (ملکی و حبیبی پور، 1386). برای اجرا کردن یک آموزش موفق در کلاس درس در گام اول باید یک رابطه تاثیر پذیر و مطلوب میان آموزگاران و فراگیران برقرار گردد و برای این برقراری این رابطه‌ها، یک سری ویژگی‌هایی برای آموزگاران لازم و ضروری است. یک آموزگار توانمند با استفاده از روش‌های گوناگون قادر است سکویی ارتباطی بین خود و فراگیر بسازد و آن را محکم نماید. پیوند و اتصال مطلوب با فراگیران، در موفق شدن آموزگاران بسیار مهم است. قدرت برقراری رابطه با فراگیران، اکثراً روش آموزش و مقدار شایسته بودن و شانس موفق شدن معلمان را معین می‌کند. از جمله شایستگی‌های لازم برای یک معلم در کلاس درس، می‌شود به مهارت توجه نمودن، گوش نمودن، تشویق نمودن و سنخوری اشاره نمود. معلم‌ها با در نظر گرفتن مدل‌های ارتباط‌ها مهارت‌های پایه قادرند ارتباط انسانی موفق را تجربه نمایند (تلخابی علیشاه و همکاران، 1389).

تدریس یک عمل است، اما نه هر عملی، بلکه عملی که دانسته و بر پایه اهداف مخصوصی صورت می‌پذیرد، کاری که بر اساس وضعیت شناختی دانش‌آموزان صورت می‌گیرد و باعث تغییر آن‌ها می‌گردد. بنابراین تدریس عبارت است از رابطه دو طرفه میان آموزگار و فراگیر، بر پایه طرحی نظاممند و دارای هدف برای بوجود آوردن تغییر در رفتار فراگیران، به صورتی که در این تعریف مشخصه‌های مخصوص زیر برای تدریس معین می‌شود (شعبانی، 1382).

1. ایجاد ارتباطی دو طرفه میان مربی و متربی
  2. هدفمند بودن عملیات مربی و کار آموزش
  3. سبک تدریس باید هماهنگ با اهداف باشد، یعنی نشان دهنده آن چیزی باشد که قرار است فراگرفته شود.
  4. موضوعات به صورتی اظهار گردد یا شروط آموزش به صورتی فراهم گردد که منتهی به تغییر در دیدگاه‌ها، فهمیدن و توانمندی و خبرگی فراگیر شود.
- آموزش در اصل مدیریت کردن یادگیری می‌باشد. مدیریت کلاس که هم معنی مدیریت یادگیری می‌باشد، خوشایند و دلپذیر کردن فضای روان شناختی کلاس درس است که در اصل باعث جلوگیری از رفتارهای تخریب‌گر و سرپیچی کردن از قوانین انضباطی می‌گردد (شعاری نژاد، 1394).
- با ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات، نظام‌های آموزشی به کمک رایانه و اینترنت نقش مهمی را در امر آموزش ایفا می‌کنند، به طوریکه آموزش الکترونیکی در محیط‌های مجازی در حال گسترش روزافزون است و در عصر حاضر با توجه به نیازهای گسترده و در حال تغییر جامعه، آموزش مستمر به عنوان یک نیاز دائمی در جامعه ضروری است (ابطحی و همکاران، 1374). آموزش الکترونیکی یا مجازی در واقع مهمترین کاربرد فناوری اطلاعات است که در قالب نظام‌های مختلف مثل یادگیری رایانه محور، یادگیری بر خط، یادگیری شبکه محور و آموزش تحت شبکه ارائه می‌شود. این اصطلاح را اولین بار کراس مطرح کرد و به انواع روش‌هایی اشاره دارد که از فناوری اینترنت و

اینترنت برای یادگیری استفاده می‌کنند (سعد محمدی و همکاران، 1393). بنابراین آموزش مجازی، نوعی فناوری است که بر محور ارزش‌هایی نظیر فرد محور بودن، یادگیری مستقل، خود راهبر و فعال مبتنی است. البته بدیهی است هر جامعه این نوع یادگیری را متناسب با شرایط خاص اجتماعی و فرهنگی خود بکار می‌گیرد، لذا آموزش مجازی در این شرایط شکل و نوع مناسبات فردی - اجتماعی دستخوش تغییر شده و روابط بین معلم و دانش‌آموز، فردیت، بسط دیوارهای کلاس و به طور کلی مناسبات جدید شکل می‌گیرد (کیان، 1393). در واقع یادگیری الکترونیکی برای اولین بار در دهه 1990 از سوی انجمن تدریس و توسعه آمریکا به کار رفت و سپس به طور وسیع در متون مورد استفاده قرار گرفت. (کانه، ۱۹۹۷ و مک کیم، ۲۰۰۳)، اظهار می‌دارند که یادگیری الکترونیکی واژه‌های با معنای وسیع است که دربرگیرنده شیوه‌های متنوع از طراحی و تهیه محتوای آموزشی با بهره‌گیری از اینترنت، نوارهای صوتی و تصویری، دیسکهای فشرده و نرم‌افزارهای رایانه‌ای هست (زندى و همکاران، 1383). کلمه یادگیری آنلاین و بر خط همانند یک معنی کلی طیف وسیعی از کاربردهای پروسه‌ها و اصطلاحاتی مانند یادگیری بر خط، یادگیری بر پایه رایانه، یادگیری شبکه‌ای، یادگیری آنلاین و مشارکت الکترونیکی را پوشش می‌دهد. البته گفتن این مورد لازم است که تعریف یکتایی از سیستم آموزش آنلاین در بین متخصصین این زمینه وجود ندارد. غالباً بیست تعریف گوناگون در متن‌های مرتبط به این موضوع می‌توان پیدا کرد (رحیمی دوست، 1386). موسسه‌ها، سازمان و متخصصین هر یک، با توجه به نظر خود و کاربردهای یادگیری بر خط تعریف‌های گوناگونی را اظهار کرده‌اند. از نگاه (استوک^۱، ۲۰۰۰) یادگیری آنلاینی، به معنی دریافت اطلاعات و دانش بوسیله ظرفیت‌های جدید ارتباطی، شبکه‌های رایانه‌ای، چند رسانه‌ای، درگاه‌های محتوای موتورهای جستجو، کتابخانه‌های آنلاین، یادگیری از راه دور و کلاس‌های آنلاین و یادگیری بر خط با ویژگی‌های سرعت، تحول تکنولوژی و کنش‌هایی با میانجی انسانی شناخته می‌شود. به نظر (حمدی^۲، ۲۰۰۷) آموزشی آنلاین، بکارگیری از تکنولوژی به منظور شبکه‌ای به منظور طراحی کردن، تحویل درس و آماده کردن مکان و فضای آموزشی برای محقق شدن و استمرار یادگیری (اس ت. چن، لی و چن^۳، ۲۰۰۵).

۴- روش تحقیق

در این تحقیق؛ از رویکرد کیفی استفاده گردید. لغت کیفی به آن دسته از مفاهیم و ویژگی‌هایی پرداخته می‌شود که در قاب کمی بودن و مقدار مورد سنجش قرار نمی‌گیرد (بنزین و لینکون^۴، 2003) پژوهش کیفی کوششی هوشمندانه برای معنادر کردن پدیده‌ها (سلیمی و شرفی، 1394) برنوع مفاهیمی که افراد به آنها اطلاق می‌کنند و مطالعه اشیاء در محیط طبیعی، جهت مفهوم‌سازی یا تفسیر می‌باشد (گال، بورگ و گال^۵، 1394). تحقیقات کیفی، استقرایی، فرایند محور، باز و یک رویکرد مهم و قابل قبول در علوم اجتماعی است. چهار مشخصه مخصوص پژوهش کیفی درک ادراک مشارکت کننده گان در پژوهش، واری اثر زمینه‌های مخصوص که در آن اشخاص و فعالیت‌های مورد مطالعه قرار می‌گیرند، توضیح فرآیندهایی است که این مفاهیم و زمینه‌ها به ویژگی‌ها یا نتایج خاص منجر

1 Stoke

2 Hamdi

3 Chen, Lee & Chen

4 Denzin & Lincoln

5 Gall, Borg & Gall

می‌شوند و صریحاً شامل تمرکز بر روی معانی ذهنی پژوهیده در تحقیقات کیفی هستند. این ویژگی‌ها روش‌های متمایز، استراتژی‌های تحلیل و رویکرد به اعتبار و تعمیم‌پذیری را ایجاد می‌کند که تحقیقات کیفی ارزش منحصر به فرد آن را برای تحقیقات اجتماعی به ارمغان می‌آورد (ماکسول و ارلی ریبولد، 2015). در این پژوهش برای پاسخگویی به سوال پژوهش از روش پدیدار نگاری استفاده شد. روش پدیدار نگاری را می‌توان برای پژوهش در باره هر جنبه از واقعیت طبیعی یا اجتماعی که افراد درباره آن برداشتی به دست آورده اند مورد استفاده قرار داد (ادیب حاج باقری، پرویزی و صلصالی، 1386). مشارکت‌کننده‌های این پژوهش 13 نفر از معلمان مدارس منطقه تبادلان مشهد بودند؛ که دارای سابقه کاری بالای 10 سال و به شیوه نمونه‌گیری مبتنی بر هدف انتخاب شدند.

ابزار پژوهش

برای به دست آوردن اطلاعات عمیق در مورد سوال‌های پژوهش از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته عمیق بهره گرفته شد، این نوع مصاحبه به این دلیل برای تحقیق پدیدار نگارانه مناسب هستند که نه مانند مصاحبه ساختار یافته دست و پای محقق را در تولید اطلاعات می‌بندد و نه مانند مصاحبه عمیق اطلاعات وسیع و گاه غیر ضروری فراهم می‌سازد (محمد پور، 1390). شیوه جمع‌آوری اطلاعات نیز به این صورت بود که محقق به خاطر ویروس کرونا و تعطیلی مدارس و عدم دسترسی به معلمان در محل کار (به صورت غیرحضور و با استفاده از فضای مجازی ضمن تشریح هدف پژوهش برای مشارکت‌کنندگان در مصاحبه، این اطمینان را به آنان داده شد که مصاحبه‌ها صرفاً به قصد پژوهش و فاقد هرگونه استفاده دیگری هستند. و بعد از انجام پژوهش، صدای مشارکت‌کنندگان از تلفن همراه پژوهشگر پاک خواهد شد. لذا در فرآیند انجام مصاحبه و در ارتباط با تجربه مشارکت‌کنندگان در ارتباط با موضوع پژوهش شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی پرسیده شد، تا زمینه مناسب برای تداوم اولیه مصاحبه ایجاد شود، سپس در مورد جزئیات تجارب افراد در مورد این فرصت‌ها و تهدیدات دوره‌های مجازی سؤال شد. زمان مصاحبه‌ها به طور متوسط 30 دقیقه متناسب با وقت مصاحبه‌شوندگان و بیان سوال‌ها و پاسخ‌ها در نوسان بود. مصاحبه با یک سؤال باز شروع و سپس با مرکزیت کاربر موضوع‌های مشخص‌تری از پژوهش قرار گرفت. همچنین بلافاصله بعد از اتمام هر مصاحبه تمام اظهارات در قالب یادداشت‌ها و نوشته‌ها درمی‌آمدند و سپس کدبندی مربوط به هر بخش صورت گرفت.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور توضیح داده شده، در گام اول از تحلیل اطلاعات که کدگذاری باز است ابتدا داده‌ها خط به خط خوانده شده و نکات کلیدی که همان کلمات خود مشارکت‌کنندگان است استخراج گردید. کدهایی که اشتراک مفهومی داشتند در ذیل یک کد باز جای گرفتند و بدین ترتیب مقولات متعددی شکل گرفتند. فرایند دستیابی به مقوله‌ها بدین شرح می‌باشد که نخستین مفاهیم براساس عبارات حاصل از بیانات خود مشارکت‌کنندگان کدگذاری و قالب بندی شدند در مرحله بعدی با شرح و بسط مفاهیم حاصل از گام نخست و ترکیب آنها مفاهیم انتزاعی‌تر حاصل شدند. بر اساس مفهومی که در این گام حاصل گردید مقوله‌های اولیه شکل گرفتند. بر این اساس تلاش می‌گردد تا یافته‌های پژوهشی حاصل از اجرای مصاحبه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. داده‌ها بر اساس نتایج مصاحبه با

⁶ Maxwell & Earle Reybold

13 معلم ارایه می‌شود. این پژوهش کیفی در مجموع با مشارکت معلمان دوره ابتدایی منطقه تبادلگان مشهد انجام شده است.

نتایج حاصل از سوال اول پژوهش در جدولهای 4-1 تا 4-3 در بخش فرصت‌ها ارایه می‌شود.

سوال اصلی اول پژوهش

فرصت‌های دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادلگان کدام اند؟ در قسمت اول از بخش یافته‌های پژوهش مصاحبه با معلمان درباره فرصت‌های دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادلگان در جدول‌های زیر ارائه می‌شود. نتایج حاصل از سوال اصلی اول پژوهش در جدولهای 4-1 تا 4-3 ارایه می‌شود.

سوال فرعی اول: نکات کلیدی فرصت‌های دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادلگان شامل چه مواردی است؟

جدول 4-1: نکات کلیدی، کدهای باز استخراج شده فرصت‌های دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی از نگاه معلمان دوره اول ابتدایی منطقه تبادلگان

شناسه	نکات کلیدی	کدهای باز
P1 T1	کمتز شدن هزینه ها جهت ایاب و ذهاب دانش‌آموزان	کاهش هزینه ایاب و ذهاب
P2 T1	بالا بودن در سرعت و تبادل اطلاعات	سرعت در تبادل اطلاعات
P3 T1	بهترین زمان بود تا اطلاعات دانش‌آموزان و اولیا و همکاران بیشتر شود و مهارت‌های پایه کار با رایانه و گوشی و استفاده از موبایل برای تولید محتوا را فراگیرند	فراگیری مهارت‌های کار با رایانه و گوشی
P1 T2	زمانی از روز صرف رفت و آمد هزینه‌های مرتبط برای معلمان و دانش‌آموزان بود که دیگه از بین رفته	صرفه‌جویی در هزینه‌های رفت و آمد
P2 T2	ساخت و تولید محتواهای شاد که منجر به ایجاد انگیزه و تثبیت یادگیری دانش‌آموزان می‌شود	انگیزه و تثبیت در یادگیری
P3 T2	حذف زمان رفت و آمد بخاطر حضور در مدرسه	صرفه‌جویی در زمان
P3 T2	رخ دادن یادگیری بیشتر به صورت انفرادی یعنی هر دانش‌آموز به تنهایی فیلم را می‌بیند و می‌تواند اشکالات خود را در پی وی به معلم ارائه دهد و رفع اشکال نماید	ایجاد فرصتی برای آموزش انفرادی

استفاده از تدریس موفق دیگر همکاران در امر آموزش	P4	T2	بهره‌گیری از آموزش-های موفق همکاران
استفاده از موبایل برای تولید محتوا در بین دانش‌آموزان، اولیا و معلمان	P1	T3	تولید محتوا
فرصت بیشتر اندیشیدن در حل مسئله و نتیجه‌ی بهتر	P2	T3	فرصت برای حل مسئله
ادامه‌ی روند یادگیری و آموزش‌های لازم در شرایط بحران‌ها (حتی در روزهای برفی و کمتر شدن آلودگی هوا بخاطر تردد کمتر سرویس‌های مدارس و خودروهای شخصی اولیا	P3	T3	ادامه روند یادگیری-حتی در روزهای برفی و کمتر شدن آلودگی هوا بخاطر تردد خاص
آشنایی دانش‌آموزان و استفاده از منابع و اطلاعات اینترنتی و تکنولوژی در سنین پایین	P4	T3	آشنا شدن با تکنولوژی‌های آنلاین
معلمی که اصلا نمی‌دونست کار تولید محتوا یعنی چه، یعنی رفت دنبالش و یاد گرفت	P1	T4	یادگیری معلمان برای تولید محتوا
آشنایی با فضای مجازی (شبکه شاد) بوسیله دانش‌آموز برای امور درسی	P2	T4	آشنایی با شبکه شاد
با شیوع ویروس کرونا و تعطیلی مدارس و لزوم تداوم آموزش معلمان ارایه‌ی حرکت کردند آموزش به سمت شبکه‌های اجنماع‌ی	P1	T5	بهره‌گیری از شبکه-های اجتماعی برای تدریس
کلاس درس که دیگر از چهارچوب کلاس درس مدرسه تبدیل به کلاس شیشه‌ای شده است که همکاران به راحتی تدریس و نحوه‌ی آموزش معلم را می‌توانند رصد نموده	P2	T5	تغییر چارچوب کلاس درس
این اتفاق شیوع کرونا و آموزش آنلاین معلمان را بر آن داشت که خود را بیشتر از همیشه مجهز به سلاح علم و بروز شدن در همه‌ی زمینه‌های آموزشی و تربیتی کنند	P3	T5	مجهز شدن معلمان به سلاح آموزش
تنوع ابزارهای آموزش و ارزشیابی در فضای مجازی	P1	T8	تنوع در ابزار های آموزشی و ارزشیابی

کمتر شدن هزینه‌های خانواده جهت ایاب و ذهاب دانش‌آموزان ایاب و ذهاب	P2	T8
استفاده از فایل‌های ارسالی و تدریس معلم برای چندین بار محتوای آموزشی	P4	T8
افزایش تمرکز به دلیل فردی بودن کلاس و نبودن عواملی در جهت حواس پرتی	P5	T8
اولیای دانش‌آموزان توانستند سختی کار معلمان را درک کنند کار معلمان	P6	T8
فضای مجازی با داشتن خصوصیت دیجیتال بودن، حافظه مجازی، تعاملی بودن، فرامتن بودن و غیر مرکزی بودن از سایر رسانه‌ها متمایز است	P1	T9
فضای مجازی فرصتی را برای آموزش انفرادی دانش‌آموزان براساس ویژگی‌ها، توانمندیها، علایق و نیازهای آنان فراهم کرد	P2	T9
با آموزش مجازی چنین امکانی فراهم شد و دانش‌آموزانی که پیش از این در کلاس‌های درس در اکثریت گم می‌شدند به صورت فردی و خاص با تواناییها، علایق و نیازهای متفاوت مورد توجه قرار گرفتند	P3	T9
توجه به انواع هوش‌های چندگانه بخاطر استفاده از فیلم و صوت و تصویر و انیمیشن در آموزش مجازی	P4	T9
توجه به انواع هوش‌های چندگانه		
در یادگیری آنلاین دانش‌آموز می‌تواند با سرعت خود یاد بگیرند، محتوا انتخاب کنند، به عقب برگردند و دوباره بخوانند، عبور کنند یا از طریق پردازش مفاهیم، یادگیری را تسریع کنند	P6	T9
یادگیری بر اساس توانمندی دانش‌آموز		

P7	T9	این نوع آموزش فرصتی را فراهم کرد تا فعالیت‌های خلاقانه و ارزشمندی که معلمان به تنهایی در کلاس‌هایشان انجام می‌دادند، در معرض دید سایر همکاران قرار گیرد	فرصتی برای دیده شدن فعالیت‌های خلاقانه معلم توسط دیگر همکاران
P8	T9	ایجاد زمینه و فرصت ظهور و بروز افکار، اندیشه‌ها، ایده‌ها و توانمندی‌های معلمان	فرصت بروز خلاقیت در معلمان
P9	T9	با آموزش مجازی، فرصتی فراهم شد تا خانواده‌ها به عنوان شرکای یادگیری در جریان آموزش در مدرسه قرار بگیرند و نسبت به آن آگاهی پیدا کنند	همکاری والدین در آموزش
P10	T9	بکارگیری فناوری در آموزش موجب تحول مفاهیم سواد آموزی، مواد آموزشی، نقش معلم، روش‌های ارزشیابی، روش‌های تدریس و تعامل معلم و فراگیر شده است.	ایجاد تحول در آموزش
P11	T9	مسئولیت مدارس دیگر انباشت و انتقال اطلاعات نیست	عدم انباشت اطلاعات
P12	T9	با ورود فناوری اطلاعات و ارتباطات در این حوزه، مدیریت کلاس به طور کلی متحول شده و با رویکردی پژوهش محور و فراگیر محور انجام می‌پذیرد	ورود پژوهش محوری و فراگیر محوری در امر آموزش
P1	T10	دانش‌آموزان خجالتی و کم رو در فضای مجازی راحت‌تر توانستند فیلم و عکس از خود و تکالیفشان به اشتراک بگذارند	رشد و یادگیری در دانش آموزان کم رو و خجالتی
P2	T10	امکان استفاده از فیلم، صوت، تصویر و انیمیشن در آموزش مجازی	استفاده از امکانات صوتی و تصویری در آموزش مجازی
P3	T10	اولیایی که به هیچ عنوان امکان استفاد از تدریس معلم در آموزش حضوری را نداشتند، الان به راحتی در فضای مجازی تدریس معلم را مشاهده می‌کنند	امکان مشاهده تدریس معلم توسط والدین در فضای مجازی

مشارکت بین همکارا	معلمان یک پایه تدریس دروس را با توجه به علاقه و تخصص تقسیم کرده و فیلم تدریس را پس از آماده سازی بین هم به اشتراک می‌گذارند تا در جهت آموزش دانش‌آموزان استفاده شود	P4	T10
-------------------	---	----	-----

امکان اصلاح تدریس	امکان بر طرف شدن اشتباه در تدریس معلمان با دیدن و بررسی تدریس همکاران خود در فضای مجازی	P5	T10
اولیا بعنوان معلم دوم	والدین تبدیل به یک معلم دوم شدند ، بطوری که اول کار سخت خانواده و بود ولی تونستند کم کم روی مطالب درسی تسلط پیدا کنند	P1	T11
ارتباط تنگاتنگ بین اولیا و مربیان	در دوران کرونا والدین به مسائل درسی و اخلاقی فرزندان خود رسیدگی می‌کردند	P2	T11
ارتباط تنگاتنگ بین معلم و دانش‌آموزان	ارتباط تنگاتنگ بین معلم و والد و دانش‌آموز	P3	T11
پررنگ شدن نقش طراحان آموزشی	با توجه به شرایط پیش آمده کرونا نقش طراحان آموزشی پررنگ می‌شود که یادگیرنده کیست و به چه چیزهایی نیاز دارد و اینکه چه عواملی باعث افزایش انگیزه در فضای مجازی می‌شود	P4	T11
دیدن شدن آموزگاران تازه کار	همکاران تازه کاری که با تکنولوژی و فضای مجازی آشنایی داشتند و فرصت پیدا شد که خودشان و توانمندی‌هایشان را نشون بدهند	P1	T12
ایجاد شبکه ملی و آموزشی شاد	فرصت فضای شاد ایجاد شد و رسانه ملی و آموزشی بوجود اومد	P2	T12
افزایش تعاملات بین معلمان	تعامل بین همکاران در فضای مجازی بیشتر شد	P3	T12

فرصت تعامل بین تدریس سنتی و تدریس در فضای مجازی بین معلمان تازه کار و دارای سابقه	همکاران با سابقه‌ای طولانی که اصلا با فضای مجازی ارتباط نداشتند و سنتی تدریس داشتند و نیاز بود با یک دنیای وسیع‌تری روبرو بشند برای آموزش، لذا به اون‌ها این فرصت داده شد که به نیروهای جوانتر که با فضای مجازی آشنایی داشتند مراجعه کنند	P4	T12
تعاملات گسترش آموزشی از مدرسه‌ای به مدرسه دیگر	تعامل بین مدارس خیلی جالب بود، کادر مدرسه و معلمان می‌توانستند برنامه آموزشی مدارس دیگر را بررسی کنند و موارد جالب را به اشتراک بگذارند و امر آموزش را گسترده‌تر و جذابتر کرده بود و از حصار یک مدرسه خارج می‌شد و در اختیار همه قرار می‌گرفت.	P5	T12
امکانات فضای مجازی	استفاده از امکانات فضای مجازی (بازی و ریاضی و املا)	P1	T13
آموزشی معلمان در فضای مجازی	استفاده خلاقانه معلمان از فضای مجازی در امر تدریس و آموزش	P2	T13

سوال فرعی دوم: مؤلفه‌های فرصتهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان شامل چه مواردی است؟
جدول 4-2: مقوله‌های استخراج شده شناسایی فرصتهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی از نگاه معلمان دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان

مؤلفه‌ها	کدهای باز
کاهش هزینه‌ها	کاهش هزینه ایاب و ذهاب
	صرقه‌جویی در هزینه‌های رفت و آمد
	کمتز شدن هزینه‌های ایاب و ذهاب

سرعت در تبادل اطلاعات	روش یاددهی و یادگیری
ایجاد فرصتی برای آموزش انفرادی	
استفاده چندباره از محتواهای آموزشی	
توجه به انواع هوش‌های چندگانه	
یادگیری بر اساس توانمندی دانش‌آموز	
افزایش تمرکز	روش یاددهی و یادگیری
فرصتی برای دیده شدن فعالیت‌های خلاقانه معلم توسط دیگر همکاران	
امکانات فضای مجازی	
شناسایی علایق و توانمندی دانش‌آموزان	سواد رسانه‌ای
فراگیری مهارت‌های کار با رایانه و گوشی انگیزه و تثبیت در یادگیری	
تولید محتوا	مواد و منابع
بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی برای تدریس	
متمایز بودن فضای مجازی	
تنوع در ابزارهای آموزشی و ارزشیابی	
ایجاد تحول در آموزش	
استفاده از امکانات صوتی و تصویری در آموزش مجازی	زمان
صرفه‌جویی در زمان	

فرصت برای حل مسئله		
ادامه روند یادگیری حتی در روزهای خاص		
بهره‌گیری از آموزش‌های موفق همکاران	نقش معلم	
مجهز شدن معلمان به سلاح آموزش		
فرصت بروز خلاقیت در معلمان		
ارتباط تنگاتنگ بین معلم و دانش‌آموزان		
دیده شدن آموزگاران تازه کار		
خلاقیت آموزشی معلمان در فضای مجازی		
فرصت تعامل بین تدریس سنتی و تدریس در فضای مجازی بین معلمان تازه کار و دارای سابقه		
ورود پژوهش محوری و فراگیر محوری در امر آموزش	منطق	
عدم انباشت اطلاعات		
آشنا شدن با تکنولوژی‌های آنلاین	سواد رسانه‌ای	
یادگیری معلمان برای تولید محتوا		
آشنایی با شبکه شاد		
تغییر چارچوب کلاس درس	شفافیت	
درک والدین از سختی کار معلمان		
امکان مشاهده تدریس معلم توسط والدین در فضای مجازی		
گسترش تعاملات آموزشی از مدرسه‌ای به مدرسه دیگر		
آموزش متناسب با ویژگی‌های فردی	گروه‌بندی	

معلم رابط	همکاری والدین در آموزش
	اولیا بعنوان معلم دوم
جذب و صمیمی ت	رشد و یادگیری در دانش‌آموزان کم رو و خجالتی
هم افزایی	مشارکت بین همکاران
نظارت	ارتباط تنگاتنگ بین اولیا و مربیان
طراحی	پررنگ شدن نقش طراحان آموزش ی
برنامه‌ریزی	ایجاد شبکه ملی و آموزشی شاد
اخلاق حرفه‌ای	افزایش تعاملات بین معلمان

سوال فرعی سوم: ابعاد فرصت‌های دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه نبادکان شامل چه مواردی است؟

جدول 3-4: ابعاد استخراج شده شناسایی فرصت‌های دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی از نگاه معلمان دوره اول ابتدایی منطقه نبادکان

مقوله‌ها	بعد
کاهش هزینه‌ها	اقتصادی
روش یاددهی و یادگیری	برنامه درسی
نقش معلم	
مواد و منابع	
شفافیت	
گروه بندی	
زمان	
سواد رسانه‌ای	
پاسخگویی	
هم افزایی	

منطق		
طراحی		
جذب و صمیمیت	روانشناسی	
معلم رابط	خانواده	
نظارت		
برنامه ریزی	سازمانی	
اخلاق حرفه‌ای		

در قسمت دوم از بخش یافته‌های پژوهش مصاحبه با معلمان در باره تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان در جدول‌های زیر ارائه می‌شود.

سوال اصلی دوم پژوهش

تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان کدامند؟ نتایج حاصل از سوال دوم پژوهش در جدول‌های 4-4 تا 6-4 ارائه می‌شود. سوال فرعی اول: نکات کلیدی تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان شامل چه مواردی است؟

جدول 4-4: نکات کلیدی، کدهای باز، استخراج شده شناسایی تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی از نگاه معلمان دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان

کد های باز	نکات کلیدی	شناسه	
		P	T
عدم فرهنگ سازی در استفاده از فضای مجازی	استفاده صحیح از فضای مجازی و چالش‌های آن فرهنگ سازی نشده است	P1	T1
عدم شناخت والدین از تکنولوژی	آشنا نبودن والدین با تکنولوژی جدید و نحوه استفاده از آن	P2	T1
عدم ارتباط اینترنتی در موقع بازگزاری مطالب کلاسی	نداشتن برقراری ارتباط و آنتن دهی و دانلود و آپلود به موقع مطالب در کلاس	P3	T1
مشکلات اینترنتی	مشکل در پخش زنده و عدم ارسال و دریافت ویس‌ها	P4	T1

انتظارات و توقعات بیش از حد والدین از معلم	انتظارات بی حد والدین از معلمان	P5	T1
نبودن زمان مناسب و وقت کافی به جهت ارزشیابی‌های تشخیصی و تکوینی و پایانی در زمان تدریس	کمبود زمان در ارزشیابی	P6	T1
نبودن نظارت والدین بر زمان استفاده از گوشی و برگزاری کلاس فرزندانشون	عدم نظارت والدین در استفاده از گوشی	P7	T1
عدم اطمینان معلم از اینکه دانش‌آموز پشت سیستم است یا والدین؟	عدم اعتماد معلمان به دانش‌آموزان برای شرکت در کلاس درس	P8	T1
عدم روحیه پرسشگری دانش‌آموزان به خاطر آنلاین بودن آموزش (آموزش مجازی مکملی برای آموزش حضوری)	عدم روحیه پرسشگری	P1	T3
مشکل قطعی اینترنت در زمان ارسال تکالیف	قطعی اینترنت	P2	T3
تقلیل عواطف و احساسات نسبت به گروه هم‌سن و سال بخاطر دوری از آنها	کاهش عواطف و احساسات در دانش‌آموزان	P3	T3
عدم رقابت طلبی در پاسخ به سوالات در س	عدم رقابت طلبی بین دانش‌آموزان	P4	T3
صدمات وارده به چشم و ستون فقرات و کم- تحرکی و تنبلی بخاطر استفاده طولانی مدت از موبایل برای معلمان و دانش‌آموزان	صدمات جسمی به دانش‌آموز و معلم	P5	T3

وابستگی و جذب سریع به وسایل مرتبط با فضای مجازی از قبیل گوشی موبایل	وابستگی به تلفن همراه	P6	T3
ناامن بودن فضای مجازی که ناخواسته دانش‌آموز وارد کانال یا سایتی شود و دانش‌آموز در معرض خطرهای روانی و	خطرات اخلاقی و روانی ناشی از فضای مجازی	P7	T3

	اخلاقی قرار گیرد		
عدم آموزش از طریق عملی یا دست‌ورزی	در آموزش مجازی آموزش از طریق عملی یا دست‌ورزی وجود ندارد	P8	T3
مشکلات کودکان دو زبانه در ارتباط با معلم در امر آموزش	برای دانش‌آموزان دو زبانه در فضای مجازی باید با معلم ارتباط بگیرد مادر و پدر زبان فارسی را به خوبی نمی‌فهمند و فعالیت دانش‌آموز افت می‌کند پس باید کودکان دو زبانه را جز چالش‌های فضای مجازی بگیریم	P1	T4
نبود مکان مناسب برای برخی از معلمان برای تولید محتوا	عدم مکان مناسب برای ضبط فیلم و تولید محتوا توسط معلم	P2	T4
عدم رضایت همسر در تدریس آنلاین در معلمان	عدم رضایت همسر معلم برای تدریس آنلاین توسط معلم	P3	T4
زیاد شدن تقلب در بین دانش‌آموزان	اگر کرونا ادامه‌دار باشد می‌توان گفت بی‌سوادترین دانش‌آموزان را خواهیم داشت. چون امکان تقلب در دانش‌آموز زیاد شده است	P4	T4
وابستگی به اینترنت در پاسخگویی به سوالات	استفاده از اینترنت برای پاسخگویی به سوالات معلم زیاد شده است.	P5	T4
یادگیری سطحی و طوطی‌وار	یادگیری سطحی و طوطی‌وار شده است	P6	T4
عدم ایجاد مقررات کلاسی در فضای مجازی توسط معلم	در فضای مجازی کنترلی روی دانش‌آموزان نیست مثلاً دانش‌آموز دراز کشیده و به حرف‌های معلم گوش می‌دهد	P7	T4

دلسرده شدن نسبت به آموزش	دلسردی دانش‌آموزان از بودن در فضای مجازی	P8	T4
آموزشی نه خود آموزش	فضای مجازی به عنوان مکمل آموزشی بهره گرفت	P9	T4
اشتغال والدین	برخی از معلمان در ساعات‌های گوناگون صبح نیم ساعت و عصر نیم ساعت و غروب نیم ساعت بخاطر اینکه که پدر و مادر دانش آموز کارگر بودند. و معلم مجبور بود فقط بخاطر کار والدین در سه نوبت متفاوت برای تدریس آنلاین بشه	P10	T4
عدم کنترل فرزندان	عدم کنترل فرزندان توسط والدین در مشارکت در کلاس‌های مجازی و آنلاین	P11	T4
عدم بستر سازی مناسب برای ورود به فضای مجازی	ورود مدارس کشور ما سریع و بدون پیش زمینه قبلی به فضای مجازی بود	P1	T5
عدم تجربه معلمان در آموزش مجازی	مهمترین ضعف زیرساختی در آموزش آنلاین به دلیل بی تجربگی برخی معلمان در آموزش‌های مجازی است	P2	T5
حذف لذت از فعالیت‌های کلاسی	حذف تفریح و شادی از فعالیت‌های کلاسی	P3	T5
ایجاد آسیب‌های روحی و اجتماعی	عدم دسترسی به گوشی هوشمند در دانش‌آموزان و خانواده آنها آسیب‌های روحی و اجتماعی را در پی داشت	P4	T5
عدم ارتباطات با دنیای واقعی	نگرانی اولیا در دوران آموزش مجازی بخاطر عدم ارتباطات با دنیای واقعی	P5	T5

نبود تاب‌آوری در والدین	نبود آموزش‌های لازم تاب‌آوری خانواده‌ها در مقابل مشکلات حضور دایمی دانش‌آموزان در منزل از بعد روانی	P6	T5
ناامنی فضای مجازی	ناامن بودن فضای مجازی که ناخواسته دانش‌آموز وارد کانال یا سایتی شود و دانش‌آموز در معرض خطرهای روانی و اخلاقی قرارگیرد	P7	T5
به کلاس مشکلات در تدریس فارسی اولی‌ها	شناساندن نشانه‌ها و صداکشی‌ها به دانش‌آموزان مشکل هست	P1	T6
کیفیت کم در ارزشیابی	پایین بودن کیفیت در ارزشیابی	P2	T6
ناتوانی معلمان با تجربه در تدریس در فضای مجازی	بعضی از معلمان با سابقه علی‌رغم اینکه از دانش بسیار بالا و مهارت و تجربه بالایی برخوردار هستند ولی نمی‌توانند در فضای مجازی به خوبی فعالیت بکنند و آموخته‌های خودشان را منتقل کنند	P3	T6
عدم شناسایی دانش‌آموزان دیر آموز	در کلاس مجازی اختلالات یادگیری یا تشخیص داده نمی‌شود یا اولیا و معلمین دیر متوجه این قضیه می‌شوند	P4	T6
آسیب‌های جسمی و روحی برای معلمان و دانش‌آموزان	استفاده بیش از اندازه از موبایل یا تبلت و آسیب‌های جسمی و روحی برای هر دو قشر	P5	T6

عدم رشد اجتماعی دانش‌آموزان به دلیل ارتباط نداشتن با همکلاسی و معلم و ..	P6	T6
عدم رشد اجتماعی در دانش-آموزان به علت عدم رابطه با مدرسه		
پایین آمدن اعتماد به نفس در دانش‌آموزان به علت عدم شرکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های گروهی	P7	T6
کم شدن اعتماد به نفس در دانش‌آموزان		
همراه بودن یکی از اولیا با دانش‌آموز و گرفتن وقت اولیا بخاطر همراه شدن با دانش‌آموز در کلاس‌های آنلاین	P8	T6
وقت‌گیر بودن آموزش آنلاین برای والدین		
ایجاد مشکل در تفهیم آموزش قوانین و مقررات مدرسه در فضای مجازی به دوره اولی‌ها	P9	T6
عدم آموزش قوانین و مقررات مدرسه در فضای مجازی به دوره اولی‌ها		
عدم ارزشیابی پایانی قابل ملاحظه به خصوص برای کلاس اولی‌ها	P10	T6
عدم ارزشیابی پایانی مناسب برای کلاس اولی‌ها		
نبود ارتباط تعاملی و متقابل بین دانش‌آموز و معلم	P11	T6
عدم ارتباط دو سویه بین معلم و دانش‌آموز		
گوشی فقط در اختیار دانش‌آموز است و مشکلات یادگیری از قبیل وارد شدن به فضاهای نامناسب برای آنان وجود دارد.	P1	T7
ورود به فضاهای نامناسب اینترنتی		
حواس پرتی دانش‌آموز در زمان تدریس آنلاین	P2	T7
حواس پرتی دانش‌آموزان حواس پرتی		

عدم اطلاعات کافی در استفاده از شبکه شاد	عدم اطلاعات کافی اولیا و دانش‌آموزان برای استفاده از شبکه شاد	P3	T7
عدم توجه به تفاوت‌های فردی	عدم توجه به تفاوت‌های فردی در آموزش به علت تدریس آنلاین و فضای مجازی	P4	T7
سرعت کم نت	پایین بودن سرعت نت ، برای تدریس آنلاین	P5	T7
عدم تهیه امکانات کافی توسط والدین برای آموزش مجازی	نبود موبایل برای دانش‌آموزان برای شرکت در کلاس‌های آنلاین و انجام تکالیف مدرسه یک گوشی تو خونه دارند و پدر تا دیر وقت سر کار است و دانش‌آموز مجبور می‌شود در آخر شب به انجام تکالیف مدرسه بپردازد .	P6	T7
فرسودگی و خستگی در معلمان	آنلاین بودن تدریس و تمام وقت بودن آموزش، نوعی باعث فرسودگی و خستگی زیادی برای معلمان ایجاد کرده است	P7	T7

قطع شدن اینترنت	قطع شدن نت در زمان کلاس آنلاین	P1	T8
عدم تحرک و اضافه وزن	افزایش آمار چاقی و بالا رفتن وزن دانش‌آموزان به دلیل کم تحرکی در سنین پایین	P2	T8
ناتوانی برخی از معلمان در تولید محتوا	بعضی از همکاران از صوت و تصویر و فیلم خود استفاده نکرده و فیلمهای آماده را در کلاس بارگذاری می کنند	P3	T8

عدم مهارت اولیا و مربیان برای ورود به فضای مجازی	عدم آموزش کافی اولیا و دانش‌آموزان برای ورود به فضای مجازی	P4	T8
درگیری آموزشی معلمان در کل روز	معلمان تمام روز را درگیر آموزش مجازی هستند، به دلیل تخصصی بودن کار آن‌ها	P5	T8
به رسمیت نشناختن کلاسهای مجازی توسط والدین	به رسمیت نشناختن کلاس‌های مجازی در بعضی از خانواده‌ها	P6	T8
اختلافات خانوادگی	اختلافات خانوادگی بخاطر افت تحصیلی دانش‌آموزان	P7	T8
عدم درک از فعالیت‌های مدرسه	بچه‌ها درک درستی از مدرسه، زنگ تفریح، همکلاسی، امتحان و ... ندارند	P8	T8
عدم وابستگی و تعلق خاطر به معلم در کلاس‌های مجازی	تعلق خاطری که معمولاً بین دانش‌آموز و معلم در کلاسهای حضوری اتفاق می‌افتد در کلاس‌های مجازی وجود ندارد	P9	T8
عدم ارتباط واقعی و فیزیکی بین معلم و دانش‌آموز	ارتباط دوسویه بین دانش‌آموز و معلم به معنی واقعی وجود ندارد.	P10	T8
رفع تکالیف دانش‌آموز توسط والدین	انجام دادن تکالیف توسط اولیا در بعضی از خانواده‌ها	P11	T8
اضافه شدن هزینه به خانواده‌ها	تحمیل هزینه‌های اضافی به خانواده‌ها جهت خرید تلفن همراه و تبلت	P12	T8

نیاز به محیط ساختار یافته در فضای مجازی	اتفاق نظر کلی در مورد کودکان، به ویژه خردسالان این است که در یادگیری الکترونیکی به محیط ساختار یافته نیاز است، می‌شود. زیرا کودکان به راحتی حواسشان پرت	P1	T9
تخصصی بودن آموزش	با توجه به تغییر کتابها و تخصصی بودن آنها اغلب والدین نمی‌توانند آنگونه که باید در فراگیری دروس به فرزندان خود کمک کنند	P2	T9
اختلاف طبقاتی بین دانش-آموزان	ایجاد اختلاف سطح آموزشی بین مدارس و دانش-آموزان نقاط برخوردار و محروم	P3	T9
وابستگی به فضای مجازی	خو گرفتن دانش‌آموزان به فضای مجازی	P4	T9
گرفتار شدن به آسیب‌های اجتماعی در فضای مجازی	گرفتار شدن به انواع آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد، روابط نامشروع، باندهای خرابکار، تغذیه غیر بهداشتی و...، عادت به نمادهای فرهنگ بیگانه مانند پوشش، مد، روش تغذیه نامناسب، رفتار و گفتار غیر معمول و...،	P5	T9
فراموشی فرهنگ خودی	فراموشی فرهنگ خودی و حاکمیت ارزش‌های مادی و غربی بر سبک زندگی دانش‌آموزان	P6	T9
عدم بروز استعدادها بالقوه در دانش آموز	عدم شکوفایی استعدادها بالقوه دانش‌آموزان بخاطر عدم ارتباط با معلم، مدرسه و همسالان	P1	T10
کاهش چشمگیر کارهای گروهی	امکان کاهش چشمگیر کارهای گروهی در فضای مجازی توسط دانش‌آموزان	P2	T10
عدم جدیت به آموزش‌های مجازی در دوره اول ابتدایی	نگاه بازی گونه به آموزش‌های مجازی در دوره اول ابتدایی	P3	T10

عدم شناسایی مشکلات شناختی در دانش‌آموزان	عدم شناسایی مشکلات و نارسایی‌ها در دانش‌آموزان مانند عدم تمرکز و بیش‌فعالی و..	P4	T10
عدم شناسایی مشکلات مشکلات جسمی در دانش‌آموزان	عدم شناسایی مشکلات و نارسایی‌ها در دانش‌آموزان مانند ضعف بینایی، ضعف شنوایی و..	P5	T10
عدم آموزش مهارت‌های زندگی	عدم آموزش مهارت‌های شهروندی، مهارت‌های اجتماعی، بهداشتی، ورزشی و دینی و مذهبی	P6	T10
به خاطر ترک تحصیل در دوران کرونا فشار اقتصادی	فشار اقتصادی بخاطر وضعیت کرونا همه باعث شده بود که در بعضی خانواده‌ها، فرزندان از تحصیل باز بمانند	P1	T11
نبود معلم به صورت فیزیکی	دانش‌آموزان باید در کلاس شرکت می‌کردند کلاسی که معلم به طور فیزیکی در آن وجود نداشت	P2	T11
عدم آشنایی برخی از معلمان با نرم افزار	اکثر معلمان با نرم افزارها آشنا نبودند و تدریس مجازی برای آنها سخت بود	P3	T11

مشکلات مالی خانواده‌ها در فراهم کردن امکانات آموزشی	بعضی از دانش‌آموزان مناطق خاص که از نظر مالی در سطح پایین‌تری بودند بخاطر عدم دسترسی به گوشی و تبلت و یا تعداد فرزندان و تداخل درس خواندن آنها با یکدیگر در مقطع ابتدایی خیلی این موضوع خیلی به چشم می‌آمد.	P4	T11
عدم امکان خرید امکانات برای تدریس مجازی از قبیل تلفن همراه	حتی برخی از آنان برای خرید گوشی پیشرفته و اینترنت با مشکلاتی مواجه بودند	P5	T11
مشکل اتصال به شبکه شاد	فضای شاد یک سری مشکلات داشت مرتباً بچه‌ها از کلاس بیرون می‌شدند، گاهی اوقات معلم از کلاس خارج می‌شد و دوباره برگرداندن معلم و دانش‌آموز با فاصله یک روز و یک هفته طول می‌کشید	P1	T12
در اهمیت ارتباط معلم با دانش‌آموز کلاس اولی	در بحث آموزش چون ما کلاس پایه داریم بخصوص اول دبستان دانش‌آموز خیلی لازم داره با معلم ارتباط داشته باشد	P2	T12
عدم توانمندی خانواده‌ها در خرید گوشی همراه	عدم توانمندی خانواده‌ها در تهیه گوشی همراه و تبلت	P3	T12
عدم رغبت به فعالیت‌های آموزشی در آموزش آنلاین	عدم رغبت به فعالیت‌های آموزشی و درسی در فضای مجازی	P1	T13
عدم ارتباط عاطفی و ایجاد استرس	دانش‌آموزان به علت عدم ارتباط عاطفی با معلم در فضای مجازی دچار استرس شده	P2	T13
عدم احساس مسئولیت پذیری	عدم احساس مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان بخاطر اینکه متکی و وابسته به والدین هستند	P3	T13

مشکل در تدریس درس فارسی در کلاس اولی ها	وجود مشکل در شناساندن نشانه‌ها و صداکشی‌ها به دانش آموزان به خصوص در پایه اول	P4	T13
مشکل در تدریس درس پایه در کلاس اولی‌ها	در پایه اول مشکلاتی در درس‌هایی خاص مثل درس علوم، ریاضی و هنر باعث ایجاد مشکلاتی در امر آموزش دانش‌آموزان شده است	P5	T13
آموزش نادرست توسط اولیا	اولیا بر اساس فهم خودشان به فرزندشان آموزش می‌دهند که گاهی آموزش اشتباهی توسط اولیا انجام می‌گیرد	P6	T13

سوال فرعی دوم: مؤلفه‌های تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان شامل چه مواردی است؟
جدول 4-5: مقوله‌های استخراج شده شناسایی تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی از نگاه معلمان دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان

مقوله	کدهای باز
مدیریت	عدم فرهنگ سازی در استفاده از فضای مجازی
مواد و منابع	عدم ارتباط اینترنتی در موقع بارگزاری مطالب کلاسی
	قطعی اینترنت
	وابستگی به تلفن همراه
	نبود مکان مناسب برای برخی از معلمان برای تولید محتوا
مطالبه	مشکلات اینترنتی
	انتظارات بی حد والدین از معلمان
زمان و ارزشیابی	کمبود زمان در ارزشیابی
مکان	عدم اعتماد معلمان به دانش-آموزان برای شرکت در کلاس درس

نیاز به محیط ساختار یافته در فضای مجازی	روش یاددهی و یادگیری	
عدم روحیه پرسشگری		
وابستگی به اینترنت در پاسخگویی به سوالات		
عدم ایجاد مقررات کلاسی در فضای مجازی توسط معلم		
عدم ارتباط دو سویه بین معلم و دانش آموز		
فضای مجازی به عنوان مکمل آموزشی نه خود آموزش		روش یاددهی و یادگیری
حذف لذت از فعالیت‌های کلاسی		
عدم ارتباط واقعی و فیزیکی بین معلم و دانش آموز		
عدم بروز استعدادهاى بالقوه در دانش آموزان		
حواس پرتی در دانش آموزان		
اهمیت ارتباط معلم با دانش آموز در کلاس اولی		
مشکلات در تدریس فارسی به کلاس اولی ها		
ناتوانی معلمان با تجربه در فضای مجازی		
عدم توجه به تفاوت‌سهای فردی		
مشکل در تدریس درس فارسی در کلاس اولی‌ها		
عدم جدیت به آموزش‌های مجازی در دوره اول ابتدایی		

نبود معلم به صورت فیزیکی	
کاهش عواطف و احساسات در دانش‌آموزان	گروه‌بندی
وقت‌گیر بودن آموزش آنلاین برای والدین	
کاهش چشم‌گیر کارهای گروهی	
صدمات جسمی به دانش‌آموز و معلم	آسیب‌های جسمی
آسیب‌های جسمی و روحی برای معلمان و دانش‌آموزان	آسیب‌های جسمی
عدم تحرک و اضافه وزن	
عدم آموزش از طریق عملی یا دست‌ورزی	هدف
مشکلات کودکان دو زبانه در ارتباط با معلم در امر دانش‌آموزان	محتوا
یادگیری سطحی و طوطی‌وار	ارزشیابی
زیاد شدن تقلب در بین دانش‌آموزان	

کیفیت کم در ارزشیابی	
عدم شناسایی دانش‌آموزان دیرآموز	
عدم ارزشیابی پایانی مناسب برای کلاس اولی‌ها	
عدم رقابت طلبی در بین دانش‌آموزان	

دلسرد شدن نسبت به آموزش	جذب و صمیمیت
عدم وابستگی و تعلق خاطر به معلم در کلاس های مجازی	
اشتغال والدین	زمان
عدم بستر سازی مناسب برای ورود به فضای مجازی	برنامه ریزی
ایجاد آسیب‌های روحی و اجتماعی	بنیه مالی بنیه مالی
عدم تهیه امکانات کافی توسط والدین برای آموزش مجازی	
اضافه شدن هزینه به خانواده‌ها	
مشکلات مالی خانواده‌ها در فراهم کردن امکانات آموزشی	
عدم توانمندی خانواده در خرید گوشی همراه	
نبود تاب‌آوری در والدین	تجربیات هیجانی
عدم ارتباط عاطفی و ایجاد استرس	
عدم رشد اجتماعی در دانش‌آموزان به علت عدم رابطه با مدرسه	منطق

ترک تحصیل در دوران کرونا به خاطر فشار اقتصادی	
عدم ارتباطات با دنیای واقعی	
کم شدن اعتماد به نفس در دانش-آموزان	اعتماد به نفس
عدم آموزش قوانین و مقررات مدرسه در فضای مجازی به دوره اولی‌ها	قوانین و مقررات
ورود به فضاهای ناامن اینترنتی	برنامه درسی پنهان
ناامنی فضای مجازی	
گرفتار شدن به آسیب‌های اجتماعی در فضای مجازی	برنامه درسی پنهان
فراموشی فرهنگ خودی	
خطرات اخلاقی و روانی ناشی از فضای مجازی	
عدم نظارت والدین در استفاده از گوشی	
فرسودگی و خستگی در معلمان	نقش معلم
ناتوانی برخی از معلمان در تولید محتوا	
درگیری آموزشی معلمان در کل روز	
عدم رضایت همسر در تدریس آنلاین در معلمان	
عدم تجربه معلمان در آموزش مجازی	
عدم آشنایی برخی از معلمان با نرم افزار	

به رسمیت نشناختن کلاس‌های مجازی توسط والدین	سواد رسانه‌ای
عدم مهارت اولیا و مربیان برای ورود به فضای مجازی	
عدم اطلاعات کافی در استفاده از شبکه شاد	
عدم شناخت والدین از تکنولوژی	
اختلافات خانوادگی	سبک تربیتی حامیان
رفع تکالیف دانش آموز توسط والدین	
عدم احساس مسئولیت‌پذیری عدم کنترل فرزندان	
تخصصی بودن آموزش	نقش معلم رابط
آموزش نادرست توسط اولیا	
اختلافات طبقاتی بین دانش‌آموزان	منطق و چرایی وابستگی
وابستگی به فضای مجازی	
عدم شناسایی مشکلات شناختی در دانش‌آموزان	تشخیص تفاوت‌های فردی
عدم شناسایی مشکلات جسمی در دانش‌آموزان	
عدم آموزش مهارت‌های زندگی	اهداف و مقاصد
عدم درک از فعالیت‌های مدرسه	
عدم امکان خرید وسایل برای تدریس مجازی از قبیل تلفن همراه	افزایش هزینه‌ها

عدم انگیزش	عدم رغبت به فعالیت‌های آموزشی در آموزش آنلاین
------------	--

سوال فرعی سوم: ابعاد تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادلکان شامل چه مواردی است؟

جدول 4-6: ابعاد و مقوله‌های استخراج شده شناسایی تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی از نگاه معلمان دوره اول ابتدایی منطقه تبادلکان

مقوله‌ها	بعد
افزایش هزینه‌ها	اقتصادی
بنیه مالی	
روش یاددهی و یادگیری	

نقش معلم	برنامه درسی
مواد و منابع	
منطق و چرایی	
زمان و ارزشیابی	
مکان	
گروه‌بندی	
ارزشیابی	
برنامه درسی پنهان	
هدف و محتوا	
زمان	
منطق	
هدف و مقاصد	
جذب و صمیمیت	

تجربیات هیجانی	
اعتماد به نفس	
وابستگی	
تشخیص تفاوت‌های فردی	
عدم انگیزش	
آسیب‌های جسمی	بهداشتی و جسمی
برنامه‌ریزی	سازمانی
مدیریت	
قوانین و مقررات	
سواد رسانه‌ای	خانواده
نقش معلم رابط	
برنامه درسی پنهان	
سبک تربیتی حامیان	
بنیه مالی	

۵- بحث و نتیجه گیری

تدریس مجازی نوعی از تدریس است که در محیط‌های مجازی اتفاق می‌افتد. مدرس مجازی وظایفی نظیر تسهیل محتوا، مشارکت در بحث‌ها، مدیریت، ارزیابی، ترغیب یادگیری گروهی، حمایت فنی، ارزشیابی و بازخورد و نظارت و راهنمایی را بر عهده دارد. این ویژگی‌ها با توجه به اصولی چون افزایش تعامل بین معلم و فراگیر، تسهیل مشارکت بین فراگیران، ترغیب فراگیران به یادگیری فعال، امکان ارائه بازخورد سریع به فراگیران، تأکید بر تفاوت‌های فردی بین فراگیران، تقویت انعطاف‌پذیری شناختی، مسئله محوری و تسهیل تعامل بین یادگیرنده و منابع گوناگون یادگیری انتخاب می‌شود (سراجی و همکاران، ۱۳۸۷). لذا تدریس مجازی به عناصر و مهارت‌های بیشتری نسبت به تدریس حضوری نیاز دارد. این مهارت‌ها چهارچوبی است برای درک عمیق شبکه پیچیده‌ای از روابط بین محتوا، پداگوژی، فناوری و زمینه‌ای که آنها در آن عمل می‌کنند (ساندرز^۷، ۲۰۰۹). بنابراین معلمان برای تدریس در محیط مجازی،

⁷ Sanders

علاوه بر مهارت‌های مورد نیاز در محیط حضوری، به مهارت‌ها و قابلیت‌های دیگری نیاز دارند. آنان باید از امکانات و قابلیت‌های فناوری برای کمک به ساخت دانش در فراگیران بهره گیرند، نه برای بازنمایی و انتقال اطلاعات (لاک و ردمنند^۸، ۲۰۰۶).

از این رو هدف اساسی این پژوهش شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان بود که پژوهشگر با استفاده از روش پدیدار نگاری این هدف را از دیدگاه معلمان مدارس منطقه تبادکان مشهود مورد کندو کاو و بررسی قرار داد. همچنین در این پژوهش برای پاسخگویی به سوال پژوهش که چه فرصت‌ها و تهدیدهایی در دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان وجود دارد، از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته عمیق بهره گرفته شد. مصاحبه‌های متعددی با معلمان انجام گرفت. همچنین تلاش گردید یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها از زبان مشارکت کنندگان به تصویر کشیده شوند. نتایج حاصل از مصاحبه با مشارکت کنندگان بیانگر پیچیدگی و چند مقوله‌ای بودن فرایند پژوهش است که عوامل متعددی در آن زمینه ساز و تأثیرگذار هستند، که در نهایت پژوهشگر در تحلیل نهایی در بخش فرصت‌های دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان به پنجاه نکته کلیدی، کد باز و مقوله و پنج بعد برنامه درسی، اقتصادی، روان شناسی، خانواده و سازمانی و در بخش تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان به نود و یک نکته کلیدی، کد باز و مقوله و شش بعد برنامه درسی، سازمانی، خانواده، بهداشتی و جسمی، اقتصادی و روان شناسی مورد توجه قرار گرفتند.

یافته‌ها بیانگر این مطلب هستند درصد فراوانی بین ابعاد شناسایی فرصت‌ها و ابعاد شناسایی تهدیدها بیشتر به ابعاد تهدیدها اختصاص دارد.

بنابراین با توجه به فرصت‌ها و تهدیدهای دوره‌های مجازی که توسط معلمان بیان گردیده است، طراحی زیر ساخت-های منسجم و اثر بخش جهت تعیین ویژگی عناصر برنامه درسی مطلوب مجازی در دوره اول ابتدایی ضرورت پیدا می کند چراکه تحقق ماموریت نظام آموزشی که در اسناد فرادستی تحت عنوان "کسب شایستگی های لازم برای امکان زندگی در مرتبه قابل قبولی از حیات طیبه" ذکر شده، با مخاطره جدی مواجهه نموده است.

محدودیت‌ها

- ✓ نمونه‌گیری پژوهش محدود به معلمان دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان مشهود بود.
- ✓ این پژوهش در جامعه معلمان مدارس دوره اول ابتدایی منطقه تبادکان مشهود انجام شده است و در تعمیم نتایج به دیگر جامعه‌های آماری مورد پژوهش باید با احتیاط عمل نمود.

پیشنهادات پژوهشی

- ✓ انجام پژوهش مشابه بر اساس رویکرد های ترکیبی (کمی و کیفی) چرا که برخی از افراد از طریق پرسشنامه بهتر و واقعی‌تر میتوانند نگرش و تجارب خود را نسبت به موضوع‌های مختلف و متنوع بیان کنند.

⁸ Lock, Redmond

- ✓ در پژوهش‌های آتی که توسط دیگر پژوهشگران به انجام خواهد رسید، می‌توان به صورت تخصصی‌تر به شناسایی عواملی جهت تعیین ویژگی عناصر برنامه درسی مطلوب مجازی در دیگر دوره‌های تحصیلی پرداخت.
- ✓ عامل‌های دخیل بر شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای دوره‌های آموزش کلاسهای درسی به صورت مجازی در دیگر دوره‌های تحصیلی را از دیدگاه دانش‌آموزان و خانواده‌های آنان مورد بررسی و کنکاش قرار داد.
- ✓ حمایت مادی و معنوی کلیه سازمان‌ها و نهادهای آموزشی جهت هر چه بهتر برگزار نمودن کلاس‌های آموزشی مجازی به دانش‌آموزان
- ✓ برگزاری کارگاه‌های آموزشی جهت توسعه و توانمند سازی معلمان در استفاده از شبکه‌های آموزش مجازی و ارائه خدمات اثر بخش به دانش‌آموزان
- ✓ افزایش سرعت اینترنت خصوصاً افزایش خدمات و تسهیلات لازم به خانواده‌ها و جامعه آموزشی در سطح کشور
- ✓ آموزش استفاده و ورود به کلاس‌های مجازی به دانش‌آموزان متناسب با سطح رشد شناختی آنان
- ✓ سنجش آمادگی الکترونیک تمامی مدارس برای اجرای اثر بخش آموزش‌های مجازی

مراجع

- ✓ ادیب حاج باقری، محسن؛ پرویزی، سرور و صلصالی، مهوش. (۱۳۸۶). روش‌های تحقیق کیفی، تهران: انتشارات بشری.
- ✓ آزمون، جواد. (۱۳۹۲). گذر از روشها به الگوهای تدریس درس تربیت بدنی؛ انتخاب یا ضرورت‌ها؟ آموزش تربیت دینی، ۱۴ (۱)، 29-32.
- ✓ تلخابی علیشاه، علیرضا؛ عباسی، رسول؛ لشکری، کبری و تلخابی علیشاه، غلامرضا. (۱۳۹۴). بررسی مهارت‌های ارتباطی در رفتار کلاسی معلمان و رابط هی آن با درصد قبولی دانش‌آموزان دبیرستانهای شهر تهران، فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی، ۵ (۳)، 25-43.
- ✓ جلیلی، رسول. (۱۳۹۶). رابطه بین سبک مدیریت کلاس و سبک تدریس معلمان دوره ابتدایی استان چهار محال و بختیاری در سال تحصیلی ۱۳۹۶-۹۷، پایان نامه کارشناسی ارشد، پردیس فاطمه زهرا (س) اصفهان، دانشگاه فرهنگیان.
- ✓ رحیمی دوست، غلامحسین. (۱۳۸۶). تجربه پروژه‌های یادگیری الکترونیکی چگونه بوده است؟ چالش‌های پیش روی در پروژه‌های یادگیری الکترونیکی، فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، ۱۰ (۳)، 337-364.
- ✓ زندی، ساسان؛ عابدی، داریوش؛ یوسفی، علیرضا؛ چنگیز، طاهره؛ یمانی، نیکو کبیری، پیام. (۱۳۸۳). آشنایی با یادگیری الکترونیکی به عنوان فناوری جدید آموزشی و ادغام آن در برنامه‌های آموزش پزشکی، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، 11، 58-65. سالارزاده، نادر؛ محبوبی، رضا. (۱۳۸۸). "مقایسه نقش «سرمایه اجتماعی» و «پایگاه اقتصادی اجتماعی» در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پیش دانشگاهی شهر ارومیه."، فصلنامه علوم اجتماعی، 47.

- ✓ سراجی، فرهاد. (۱۳۸۷). ارائه الگوی مطلوب طراحی برنامه درسی دانشگاه‌های مجازی و مقایسه طرح برنامه درسی دانشگاه‌های مجازی ایران با آن الگو، پایان‌نامه دکتری برنامه درسی دانشگاه تربیت معلم تهران.
- ✓ سلیمی، محمد رضا؛ شرفی، روح انگیز. (۱۳۹۴). بررسی ساختار و ابعاد روش تحقیق کیفی پدیدارشناسی، کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روش‌شناسی و علوم اجتماعی، تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما.
- ✓ سعد محمدی، معصومه؛ سرمدی، محمد رضا؛ فرج‌اللهی، مهران و قربان‌نیا دلاور، آر.ش. (۱۳۹۴). مطالعه وضعیت آموزش عالی مجازی از لحاظ خدمات آموزش ارائه‌شده در ایران، پژوهش در نظام، آموزشی 31-54.
- ✓ شعبانی، حسن. (۱۳۸۹). مهارت‌های آموزشی و پرورشی روش‌های فنون تدریس، انتشارات سمت.
- ✓ عالی‌پور بیرگانی، سیروس؛ سحافی، حکیم و مریدی، ژاله. (۱۳۹۴). بررسی رابطه حمایت عاطفی ادراک‌شده و لذت تحصیلی با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان جندی شاپور اهواز، مجله راهبردهای توسعه در آموزش پزشکی، 2(۱)س.
- ✓ کیان، مریم. (۱۳۹۳). چالش‌های آموزش مجازی: روایت آنچه در دانشگاه مجازی آموخته نمی‌شود، چالش‌های آموزش مجازی، 5(۳)، 11-22.
- ✓ محمدپور، احمد. (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی ضد روش 2) مراحل و رویه‌های عمل در روش‌شناسی کیفی، جلد دوم، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- ✓ نبوی‌زاده چاکری، سید اکبر. (۱۳۹۴). بررسی رابطه خلاقیت و سبک تدریس معلمان در آموزش و پرورش، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در علوم تربیتی و روان‌شناسی و آسیب‌های اجتماعی ایران.
- ✓ Hamdi, M. S. (2007). MASACAD: a multi-agent approach to information customization for the purpose of academic advising of students. *Applied Soft Computing*, 7(3), 746- 771.
- ✓ Stoke, P. J. (2000). "How e-learning will transform education". *Education Week*, [online].available: www.edweek.org/ew/ewstory.cfm?slug.